

Đổi mới nội dung và phương pháp giảng dạy môn Kinh tế chính trị tiếp cận nền kinh tế số

Trần Minh Ngọc*

*Khoa Kinh tế chính trị - Học viện Chính trị CAND

Received: 12/11/2024; Accepted: 20/11/2024; Published: 29/11/2024

Abstract: The digital economy is the result of the Fourth Industrial Revolution, with digital technologies being widely applied in all aspects of social life. The rapid development of digital technology poses new demands on the transmission and acquisition of knowledge. The teaching of Political Economy in higher education institutions in our country has been reformed to focus on the theory of the market economy, adhering to the logic and historical development from lower to higher stages. In this new context, instructors can use the achievements of the digital economy as a tool to enhance learners' capacities and foster their creativity.

Keywords: Political Economy, Digital Economy, Teaching Methods

1. Đặt vấn đề

Bước vào thế kỷ XXI, lực lượng sản xuất của nhân loại đã đạt đến một trình độ phát triển mới, cùng với sự ra đời và bùng nổ của cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư (Fourth Industrial Revolution), trong đó các công nghệ kỹ thuật số tiên tiến đóng vai trò then chốt. Dẫn đầu là trí tuệ nhân tạo (AI) và dữ liệu lớn (Big data), tiếp theo là sự tiến hóa lần thứ ba của Internet, Internet vạn vật (IoT), Blockchain, kinh tế chia sẻ (hay còn gọi là kinh tế hợp tác - sharing economy), máy in 3D, 4D và dịch vụ đám mây. Những công nghệ tiên phong này đang định hình hướng đi của cuộc cách mạng công nghiệp 4.0, từ đó tạo ra một nền kinh tế mới – nền kinh tế số, hoàn toàn khác biệt so với nền kinh tế công nghiệp truyền thống.

2. Nội dung nghiên cứu

Theo nhóm cộng tác kinh tế số của Oxford, kinh tế số là “một nền kinh tế vận hành chủ yếu dựa trên công nghệ số, đặc biệt là các giao dịch điện tử tiến hành thông qua internet”. Nền kinh tế số là một mô hình tổ chức kinh tế mà trong đó công nghệ số được áp dụng rộng rãi trong mọi lĩnh vực, từ công nghiệp, nông nghiệp, đến dịch vụ, và cả trong các giai đoạn sản xuất, phân phối, trao đổi và tiêu thụ hàng hóa, dịch vụ, cùng với các hệ thống hạ tầng hỗ trợ như giao thông vận tải, logistics, tài chính, và ngân hàng.

Đặc điểm nổi bật của nền kinh tế số là mọi hoạt động kinh tế chủ yếu được vận hành dựa trên nền tảng công nghệ kỹ thuật số. Các hoạt động kinh tế và xã hội chủ yếu sử dụng công nghệ thông tin và truyền thông để điều hành. Kiến thức số hóa đóng vai trò cốt lõi trong việc thực hiện các giao dịch điện tử thông qua Internet, mạng di động và hệ thống mạng

cảm biến, mang lại tốc độ và hiệu suất vượt trội so với các nền kinh tế truyền thống. Nếu trong nền kinh tế nông nghiệp, sản xuất chủ yếu dựa trên việc khai thác trực tiếp tài nguyên đất đai, với công nghệ chính là lao động thủ công, còn nền kinh tế công nghiệp dựa chủ yếu vào sản xuất ra các sản phẩm của công nghiệp khai thác và công nghiệp chế biến với công nghệ chủ đạo là máy móc (cơ khí hóa, điện khí hóa, cơ giới hóa, và bước đầu tự động hóa), thì nền kinh tế số có sự thay đổi căn bản. Các hoạt động sản xuất của các chủ thể ngày càng tập trung mạnh vào các ngành công nghiệp sáng tạo có giá trị cao, với công nghệ chủ đạo là số hóa và tự động hóa. Nền kinh tế số cũng có sự khác biệt rõ rệt so với nền kinh tế tri thức đã từng được biết đến từ cuối những năm 1990. Trong khi nền kinh tế tri thức dựa vào thông tin và chất lượng tri thức, vốn đòi hỏi chi phí lớn để tạo ra, thì nền kinh tế số lại dựa trên sự chia sẻ, hợp tác giữa mọi người và có thể loại bỏ các chi phí này. Nền kinh tế số làm cho các công cụ sản xuất truyền thống trở nên mạnh mẽ hơn, nó cho phép thúc đẩy đổi mới trong nhiều lĩnh vực với chi phí gần như không đáng kể. Nền tảng của nền kinh tế số là siêu kết nối, tạo điều kiện cho sự hợp tác và mở ra những con đường mới trong việc sản xuất tri thức. Các hệ thống thông tin, đặc biệt là IoT, có khả năng tạo ra các luồng thông tin trực tiếp mạnh mẽ, tốc độ cao. Thông tin tại thời điểm sáng tạo có giá trị hơn bất kỳ tri thức cũ nào. AI và các công nghệ phân tích tiên tiến khác giúp giảm đáng kể chi phí xử lý thông tin. Tất cả các kiến thức có giá trị cạnh tranh thực sự chỉ tại thời điểm nó được tạo ra và bị phân rã nhanh chóng thành kiến thức di sản. Cách duy nhất để duy

trì lợi thế cạnh tranh trong nền kinh tế số là học cách tận dụng thông tin hiện có để đưa ra các quyết định kịp thời nhằm đáp ứng nhu cầu của thị trường.

Với đặc điểm đó, nền kinh tế số có vai trò quan trọng trong mọi lĩnh vực của đời sống kinh tế, chính trị và xã hội. Nó không chỉ hỗ trợ mạnh mẽ cho các hoạt động kinh tế của doanh nghiệp để tối đa hóa lợi nhuận mà còn hỗ trợ mạnh mẽ cho quản lý của Nhà nước giúp việc tìm kiếm giải pháp tối đa hóa lợi ích xã hội nhanh hơn và có hiệu quả hơn. Nó không chỉ hỗ trợ cải thiện chất lượng cuộc sống của người tiêu dùng mà còn tạo ra nền tảng để mọi người tiếp cận tri thức mới nhanh hơn, chính xác và có hiệu quả hơn, đáp ứng tốt hơn nhu cầu học tập và nghiên cứu khoa học. Không phải ngẫu nhiên, nền kinh tế số còn được gọi với các tên, như “kinh tế internet”, “kinh tế web” hay “kinh tế mới”.

2.1. Đối mới nội dung giảng dạy kinh tế chính trị

Mục đích chung của môn KTCT là trang bị cho người học những tri thức và phương pháp để nhận thức đúng bản chất của các hiện tượng, quá trình kinh tế, các phạm trù và các quy luật kinh tế trong các giai đoạn phát triển nhất định của xã hội loài người. Đến nay, môn Kinh tế chính trị Mác – Lênin được giảng dạy trong các trường Đại học ở nước ta đã có sự đổi mới căn bản. Tuy đối tượng của môn học vẫn là nghiên cứu các quan hệ kinh tế trong những giai đoạn phát triển nhất định của xã hội loài người, nghiên cứu quan hệ sản xuất hay mặt xã hội của sản xuất, nhưng nội dung đã có sự nhiều thay đổi.

Nếu như trước đây, nội dung của môn học còn dàn trải, đôi khi còn trùng lặp với kiến thức của môn triết học và môn chủ nghĩa xã hội khoa học, thì nay được chất lọc theo hướng tinh gọn và thiết thực hơn. Đối tượng nghiên cứu kinh tế chính trị trước đây là các quan hệ sản xuất trong các phương thức sản xuất, trong đó, tập trung vào phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa và giai đoạn đầu của phương thức cộng sản chủ nghĩa. Thì hiện nay, đối tượng nghiên cứu của kinh tế chính trị đã được mở rộng hơn, nó nghiên cứu các quan hệ sản xuất trong nền kinh tế hàng hoá, tập trung vào nền kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa và kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Nếu trước đây, kết cấu môn học được phân chia thành hai phần riêng biệt gồm: kinh tế chính trị về phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa và kinh tế chính trị về thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam, thì nay đã được lồng ghép dựa theo các nấc thang nhận thức các phạm trù, quy luật kinh tế mang

tính hệ thống từ thấp lên cao. Các tri thức chủ yếu tập trung vào lý luận Kinh tế chính trị Mác – Lênin về nền kinh tế thị trường tuân thủ logic và lịch sử phát triển từ thấp lên cao. Ngoài chương mở đầu, nội dung xuyên suốt môn học bao gồm: (1) Các quan hệ trong nền kinh tế hàng hóa (chương 2) gồm khái niệm, điều kiện ra đời, bản chất, các phạm trù cơ bản và các quy luật vận động của nền kinh tế này. (2) Bước chuyển nền kinh tế hàng hóa giản đơn lên kinh tế hàng hóa phát triển mà cụ thể là nền kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa (chương 3 và 4) với các tri thức cơ bản về nguồn gốc, bản chất giá trị thặng dư, các phương pháp sản xuất giá trị thặng dư, quá trình vận động và làm tăng quy mô của tư bản, các hình thức của giá trị thặng dư trên thị trường; đặc điểm và tác động của thị trường cạnh tranh và độc quyền; bản chất, hình thức, cơ chế vận hành, vai trò và xu hướng lịch sử của chủ nghĩa tư bản độc quyền nhà nước. (3) Nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam - mô hình phát triển mới của kinh tế thị trường, nội dung gồm 2 chương. Chương 5 luận giải về bản chất, đặc trưng của kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam, thể chế kinh tế, động lực lợi ích kinh tế của các chủ thể thị trường và vai trò của nhà nước trong định hướng xã hội chủ nghĩa nền kinh tế. Chương 6: “Công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập kinh tế quốc tế của Việt Nam”. Đây là nội dung cần thiết và có tính thời sự

Với những nội dung trên, nhiệm vụ của môn Kinh tế chính trị là xác định và làm rõ các phạm trù và quy luật kinh tế không chỉ làm cơ sở cho việc hoạch định đường lối và chính sách kinh tế của Đảng và Nhà nước mà còn làm cơ sở cho các quyết định kinh tế của các chủ thể thị trường. Ngoài ra, trong nội dung môn học còn nêu những gợi ý về giải pháp chính sách đối với các vấn đề kinh tế có liên quan. Tính thiết thực và hiện đại của môn học được thể hiện ở chỗ, nó không chỉ luận giải các quan hệ sản xuất là kết quả tất yếu của các lực lượng sản xuất khi đạt đến một trình độ phát triển nhất định, mà còn chỉ ra quan hệ sản xuất là một phương tiện, một yếu tố đặc biệt quan trọng để thúc đẩy sự phát triển sản xuất, chỉ ra vai trò của thể chế, nhất là cơ chế kinh tế của Nhà nước trong việc định hướng và hỗ trợ để nền kinh tế thị trường hoạt động có hiệu quả.

2.2. Đối mới phương pháp giảng dạy môn Kinh tế chính trị

Phương pháp giảng dạy môn Kinh tế chính trị là hệ thống những biện pháp, những thủ thuật mà người dạy sử dụng nhằm trang bị tri thức, phương pháp

cho người học. Do đó, đổi mới phương pháp giảng dạy Kinh tế chính trị cho bậc đào tạo đại học được dựa trên cơ sở của lý luận dạy học; đặc điểm về đối tượng, phương pháp nghiên cứu, chức năng của môn học; đối tượng, mục tiêu đào tạo trong bối cảnh các công cụ và phương tiện giảng dạy ngày càng phát triển và hiện đại.

Khác với khi còn học phổ thông, SV không chỉ thu nhận trực tiếp kiến thức từ người dạy mà còn tiếp nhận phương pháp thu thập và xử lý kiến thức. Hơn thế nữa, họ còn tham gia các hoạt động khoa học và công nghệ, các hoạt động thực tiễn sản xuất và đời sống xã hội. Sự khác biệt đó đòi hỏi người dạy phải tuân thủ nguyên tắc thích hợp, hiện đại và đặc biệt coi trọng phát huy tính tích cực của người học. Đổi mới phương pháp giảng dạy đòi hỏi phải khắc phục việc lạm dụng dạy học theo kiểu truyền thống chỉ tác động một chiều từ thầy đến trò, mà còn phải coi trọng sự tác động trở lại từ trò đến thầy.

Mục tiêu đổi mới phương pháp giảng dạy Kinh tế chính trị không chỉ nhằm trang bị cho người học một hệ thống tri thức cơ bản, có chọn lọc của môn Kinh tế chính trị (như đã trình bày ở trên) mà còn nắm vững những quan điểm cơ bản của đường lối, chính sách phát triển kinh tế xã hội của Đảng và Nhà nước, kích thích tính chủ động, sáng tạo trong tiếp cận và giải quyết các vấn đề kinh tế có liên quan.

Trong những năm gần đây, việc sử dụng bài giảng điện tử (E - Learning) đã được coi là một hình thức tổ chức chuyển tải tri thức khá phổ biến trên giảng đường đại học nước ta. Bài giảng điện tử đã giúp người học có thể ở bất cứ đâu và bất cứ thời gian nào cũng có thể học được với điều kiện có mạng Internet, máy tính hay điện thoại. Đây là bước tiến mới trong việc sử dụng phương tiện dạy học hiện đại để tích hợp các phương pháp giảng dạy truyền thống với các phương pháp mới. Tuy nhiên, trong điều kiện của nền kinh tế số ngày nay, việc dạy học hoàn toàn có thể sử dụng các phương tiện hỗ trợ mới có hiệu quả thiết thực. Sử dụng trí tuệ nhân tạo (AI) sẽ giúp cả người dạy và người học tìm kiếm và giải quyết vấn đề thuộc hệ thống tri thức Kinh tế chính trị theo một logic theo lập trình, tránh những mâu thuẫn và trùng lặp không cần thiết. Sử dụng công nghệ dữ liệu lớn (Big data) sẽ cho phép xử lý các cách để phân tích, trích xuất thông tin một cách có hệ thống hoặc xử lý các tập hợp dữ liệu lớn, phức tạp về Kinh tế chính trị mà các ứng dụng xử lý dữ liệu truyền thống không thể thực hiện được. Đồng thời, nó còn giúp việc thu thập, phân tích,

giám sát dữ liệu, tìm kiếm, chia sẻ, lưu trữ, truyền nhận, trực quan, phân tích dự báo kinh tế. Việc sử dụng công nghệ Internet(IoT) sẽ giúp việc truyền tải và sử dụng tri thức Kinh tế chính trị được linh hoạt hơn, trong đó người học có thể học bất cứ khi nào mình muốn, có thể trao đổi với người dạy và bạn bè để việc tiếp nhận tri thức được nhanh hơn và có hiệu quả hơn. Người dạy và học có thể sử dụng công nghệ Blockchain để việc lưu trữ tri thức môn học được an toàn và sử dụng tiện lợi; có thể sử dụng mô hình kinh tế chia sẻ để truy cập vào tri thức Kinh tế chính trị không chỉ được giảng dạy trong nước mà còn ở các trường đại học khác trên thế giới. Nhờ đó, làm tăng tính liên thông về tri thức môn học...

3. Kết luận

Trên thực tế, nền kinh tế số đã và đang tạo ra ngày càng nhiều phương tiện để hỗ trợ cho việc nghiên cứu, giảng dạy các môn học. Nó tạo ra điều kiện để tri thức đến với người học được nhanh và có hiệu quả hơn rất nhiều so với việc sử dụng các phương tiện dạy học truyền thống. Nhờ sử dụng các phương tiện đó, người học phát huy tính tích cực và tư duy sáng tạo. Tất nhiên, để sử dụng có hiệu quả các phương tiện mới của nền kinh tế số, thì vai trò của người giảng viên là rất quan trọng. Để làm tốt vai trò đó, đòi hỏi người giảng viên không chỉ có hiểu biết sâu về môn học, hiểu biết về phương pháp sư phạm, có khả năng khuyến khích người học học tập, có lòng nhiệt tình và thân thiện, mà còn là người tiên phong trong tiếp cận các tri thức về nền kinh tế số sử dụng các công nghệ có liên quan đến môn học mà mình đảm nhiệm. Do đặc thù của môn Kinh tế chính trị là có tính tư tưởng và tính Đảng sâu sắc, nên không thể quá ỷ vào công nghệ mà xem nhẹ vai trò của người giảng viên. Giảng viên Kinh tế chính trị không chỉ là nhân vật chủ yếu mang tri thức môn học đến với SV mà còn là người định hướng tư tưởng cho người học trong toàn bộ quá trình truy cập và xử lý thông tin phục vụ cho mục tiêu và nhiệm vụ môn học./.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2019), *Giáo trình Kinh tế chính trị Mác – Lênin (Dành cho bậc Đại học không chuyên lý luận chính trị)*, Hà Nội.
2. C. Mác và Ph. Ăngghen (1993), *Toàn tập, tập 12, 3. Phương pháp của khoa Kinh tế chính trị*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội tr. 882 - 903.
3. C. Mác và Ph. Ăngghen (2004), *Toàn tập, tập 20, Phần thứ hai: Kinh tế chính trị học, I. Đối tượng và phương pháp*. NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, tr. 207 – 223.